

Teresa Żebrowska

Leonardo da Vinci (1452-1519) -
polihistor, mentor i nauczyciel : La
belle Farronnière "Leonardo da Vinci
(1452-1519)", Palazzo Reale,
Mediolan, 15 IV 2015 - 19 VII 2015

Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna nr 2 (6), 121-128

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

V A R I A

Teresa ŻEBROWSKA
*Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie*

Leonardo da Vinci (1452–1519) — polihistor, mentor i nauczyciel

La belle Ferronnière
„Leonardo da Vinci (1452–1519)”
Palazzo Reale, Mediolan, 15 IV 2015–19 VII 2015

Leonardo da Vinci jest uważany za jednego z największych malarzy wszech czasów i za najbardziej wszechstronnie utalentowaną postać w historii sztuki. W 563. rocznicę urodzin artysty z miasteczka Vinci, 15 kwietnia 2015 r., otwarto w Mediolanie we Włoszech największą po drugiej wojnie światowej wystawę poświęconą jego twórczości.

Ekspozycja jest owocem pięciu lat pracy dwójga najważniejszych z zajmujących się epoką Renesansu historyków sztuki: Pietra C. Maranigo i Marii Teresy Fiorio, którzy stworzyli interdyscyplinarną wystawę ponad 200 prac Leonarda, pochodzących z ponad 100 muzeów i kolekcji prywatnych na całym świecie. Wystawa jest swoistą projekcją kreatywności artystycznej głównego aktora sceny Renesansu, jego drogi twórczej, życia artystycznego we Florencji, Mediolanie i lat spędzonych we Francji. Leonardo-polihistor był i jest mentorem, mistrzem i nauczycielem wielu pokoleń twórców oraz prekursorem wielu dziedzin sztuki, technologii i przemysłu. Był malarzem, rzeźbiarzem, architektem, filozofem, pisarzem, muzykiem, wynalazcą, matematykiem, mechanikiem, inżynierem, konstruktorem, geologiem, anatomem i botanikiem. Gigant czasów Renesansu, geniusz, który w erudycyjny sposób połączył naukę ze sztuką. Swoją historią życia mogłoby zapełnić dziesiątki wyjątkowych biografii.

Urodził się 15 kwietnia 1454 r. w małym, otoczonym winnicami i gajami oliwnymi tokańskim miasteczku Vinci. Jego ojciec — Piero Antonio da Vinci — bardzo szybko dostrzegł nieprzeciętne zdolności syna i w 1469 r. umieścił

Gotycka katedra Duomo St. Maria Nascente w Mediolanie, fot. T. Żebrowska

go we florenckiej pracowni wybitnego malarza i rzeźbiarza Andrei del Verrocchia (1435–1488). To tutaj piętnastoletni Leonardo poznawał tajniki malarstwa i rzeźby, tutaj zdobywał podstawy wiedzy z projektowania, rysunku artystycznego i technicznego oraz pierwsze doświadczenia z zakresu architektury i urbanistyki. Po trzech latach został członkiem florenckiego Cechu Malarzy Świętego Łukasza, następnie — studentem słynnej, elitarnej, założonej we Florencji przez wielkiego miłośnika i mecenasa sztuki Lorenza il Magnifica Akademii Sztuk Pięknych. Vinci, Florencja, Mediolan, Mantua, Wenecja, Florencja, Mediolan, Rzym — to kolejne przystanki na artystycznej drodze Leonarda, miejsca pobytów, powrotów oraz wielu lat tułaczki twórcy i badacza wyprzedzającego swoją epokę. Paradoks polegał na tym, że ów mistrz wizji i artystycznej kreatywności, który całą swoją wiedzę i talent oddał we władanie możliwym ówczesnego świata, który, będąc doskonałym strategiem, ułatwiał królom prowadzenie wojen, a równocześnie czynił ich nieśmiertelnymi, gdyż zapisywał ich (i ich metry) wizerunkami karty historii sztuki, nigdy nie posiadał własnej pracowni, warsztatu rzemieślniczego, miejsca, które przyniosłoby zyski potrzebne do realizacji kolejnych interdyscyplinarnych projektów. Zamek w Cloux, nazy-

wany Clos Lucé, to pierwsze i ostatnie takie miejsce, które oddał do dyspozycji sześćdziesięcioczteroletniemu mistrzowi król Francji Franciszek I. Mianował go „pierwszym malarzem, architektem i inżynierem królewskim”, oczekując w zamian jedynie przyjemności rozmowy i możliwości przebywania w towarzystwie artysty. W 1516 r., w najdłuższą podróż swego życia, przemierzając na ośle Alpy, Leonardo zabrał swoich uczniów, a w skórzanych torbach — trzy ulubione obrazy swojego autorstwa: malowany z natury w latach 1503–1514 portret pewnej florenckiej damy z tajemniczym uśmiechem i charakterystycznym „sfumato”, który obecnie może-

La belle Ferronnière, olej na desce, 63 × 45 cm, 1493–1495 r., Luwr

Portret muzyka/Muzyk, olej na desce, 44,7 × 32 cm, 1485 r., Biblioteka Ambroziańska

my podziwiać w Luwrze, obraz przedstawiający *Świętą Annę Samotrzecią* oraz namalowany na desce orzechowej techniką olejną w latach 1506–1516 wizerunek *Świętego Jana Chrzciciela*, dzieło artysty ukończył już we Francji. Właśnie *Świętego Jana Chrzciciela*, jeden z ulubionych obrazów mistrza, oglądać możemy na mediolańskiej ekspozycji. Obraz znalazł się wśród trzech arcydzieł: firmującej całą wystawę *La belle Ferronnière*, stworzonego w latach 1493–1495 portretu skromnej i powściągliwej Lukrecji Crivelli oraz wykonanego w latach 1478–1482 tem-

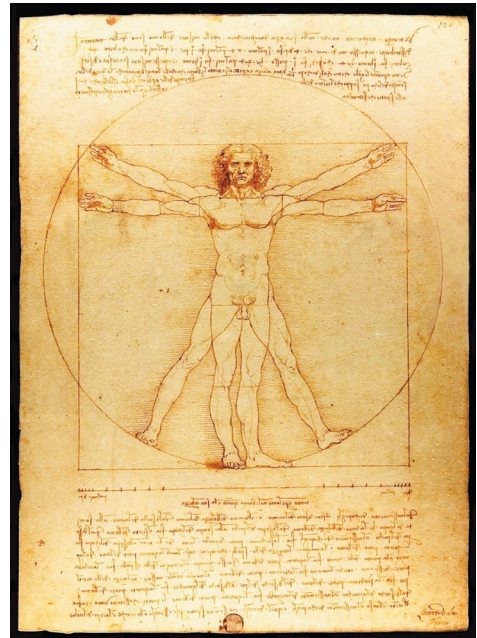
Święty Jan Chrzciciel, olej na desce, 73 × 56,5 cm, ok. 1506–1516, Luwr

ny w 1485 r., jedyny portret mężczyzny pędzla Leonarda, zatytułowany *Muzyk* (Pinacoteca Ambrosiana w Mediolanie).

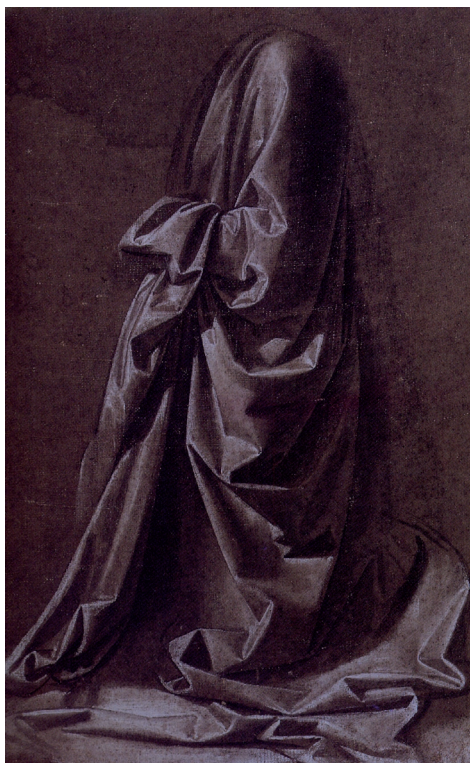
Wystawa została podzielona na 12 sekcji tematycznych, w których zaprezentowano cały wszechświat Leonarda. Sekcja I — „Rysunek jako fundament”, podstawa, kamień węgielny, jako narzędzie do zobrazowania ludzkiego ciała i bryły architektonicznej, draperii i „figur odzieżowych” — postaci ubranych w tkaniny. „Natura i nauka malarstwa” — to tematyka sekcji II, „Dialog w sztuce”, „Dialog ze starożytnością”, z uwzględnieniem klasycznych profilów, *Ledy* i proporcji ludzkiego ciała, pomników konnych i bitwy pod Anghiari — to propozycje tematyczne sekcji III i IV.

perą na desce obrazu zatytułowanego *Zwiastowanie* — wszystkie te dzieła udostępniło jedno z najważniejszych i największych muzeów na świecie, określane mianem „skarbcza arcydzieł świata” — paryski Luwr.

Ponadto na ekspozycji Leonarda da Vinci można było zobaczyć takie arcydzieła, jak: *Święty Hieronim na pustyni*, obraz namalowany w 1490 r. (ze zbiorów The Pinacoteca Art Gallery w Watykanie), *Madonna z Dzieciątkiem* (*Madonna Dreyfus*) z 1470 r., namalowana na topolowym podkładzie (Samuel H. Kress Collection z National Gallery of Art w Waszyngtonie), *Głowa młodej kobiety* (studium do *Ledy*), powstała w 1508 r. (Galleria Nazionale w Parmie), i przepiękny, namalowa-

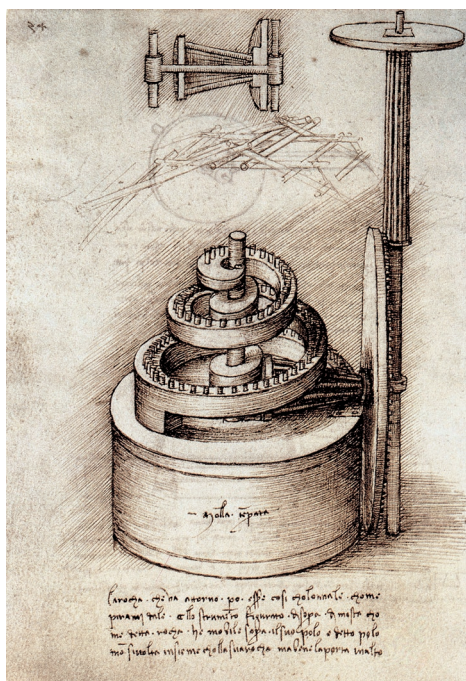
Człowiek witruwiański, piórko, atrament i ółwek, 34,4 × 24,5 cm, 1490 r., Gallerie dell'Accademia

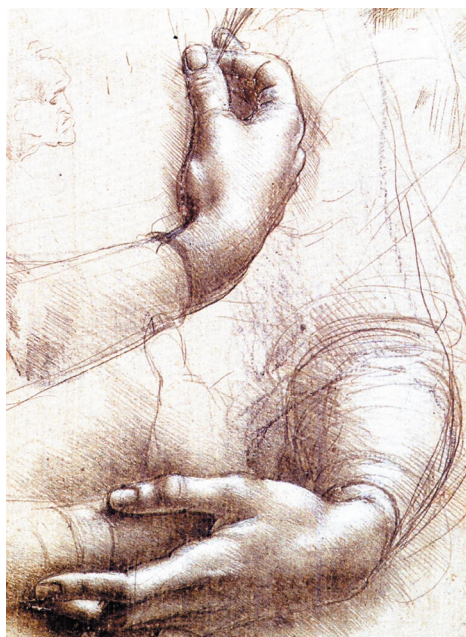
Studium draperii

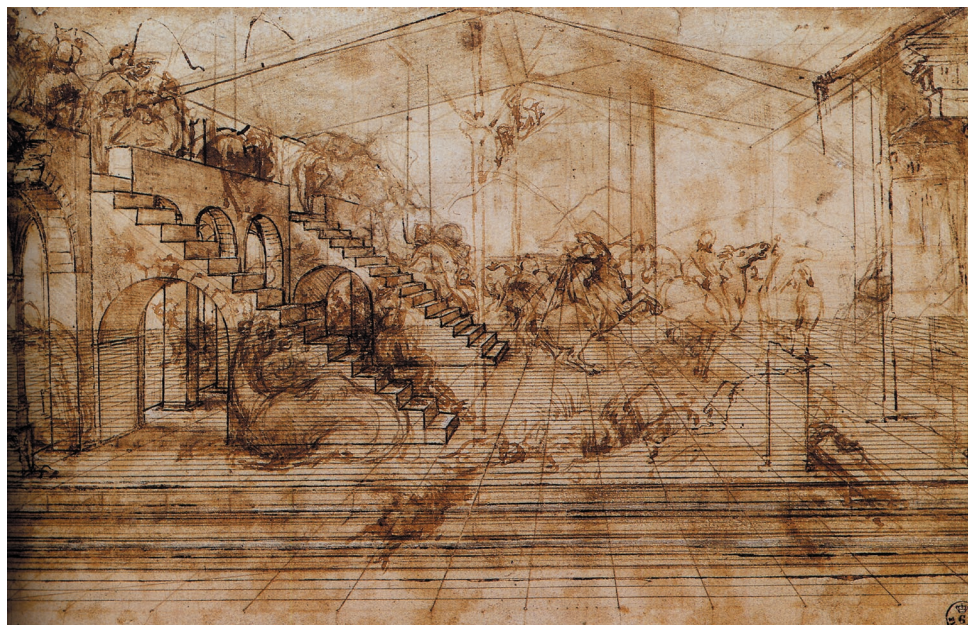
Szkic dłoni do obrazu *Dama z łasiczką*

Sekcja V — „Anatomia i fizjonomia”, ruch i oddech oraz boskie piękno, które malarstwo czyni wiecznym. Pierwszy czołg, samochód, most obrotowy, statek kołowy, pierwowzór samolotu, helikopter, spadochron. W sekcji VI „Wynalazki i mechanika” znajdują się rysunki techniczne oraz historyczne modele dwóch urządzeń wykonane według projektów artysty. Dwie kolejne sekcje dotyczą „Snów” oraz „Utopii i rzeczywistości”. Wszechstronny charakter twórczości, zainteresowania

Projekt przekładnicy

Szkice Leonarda da Vinci

artysty i naukowca zostały wzbogacone światem wyobraźni, niemającym oparcia w rzeczywistości, światem bajecznym, urojonym, fikcyjnym i nie-realnym, światem niemożliwych do realizacji projektów chodzenia po wodzie czy latania. Sekcja IX ponownie przywołuje „Jedność wiedzy”, a sekcja X obejmuje malarstwo sakralne. Dwie sekcje końcowe: „Dziedzictwo Leonarda, uczniowie, następcy i książki o malarstwie” oraz „Legenda Leonarda” pokazują wpływ Leonarda jako malarza i teoretyka na sztukę nowoczesną, stąd obecność m.in. obrazów dadaisty Marcela Duchampa i twórcy pop-artu Andy’ego Warhola, a także współczesnych wariacji na temat *Mony Lisy*. Ekspozycja pomaga zrozumieć niezwykle złożoną jego genialność i stwarza szansę na poznanie jego

wszechstronnego dorobku przez percepcję malarstwa, rzeźb, oryginalnych notatek czy zbioru ponad 100 rysunków i szkiców, z których około 30 z prezentowanych zawiera słynny rękopis *Lu de Codex Atlanticus*. Najbardziej znany na świecie pentagram, któremu na mediolańskiej wystawie poświęcono jedną z sal, to uznawany za symbol doskonałości rysunek przedstawiający *Człowieka witruwiańskiego* (zwany też *Anatomią człowieka*). Rysunek dotyczy „złotych” proporcji ludzkiego ciała i powstał jako ilustracja do traktatu Witruwiusza *O architekturze ksiąg dziesięciuro* (1490). Przedstawia figurę mężczyzny w dwóch nałożonych pozycjach: pierwsza z nich wpisana jest w okrąg, druga w kwadrat. Z pentagramu wynika, że wysokość dorosłego człowieka równa się w przybliżeniu szerokości jego rozstawionych ramion. Narysowana na planie pentagramu postać człowieka, której towarzyszy charakterystyczny dla Leonarda tekst w odbiciu lustrzanym, stała się w okresie Renesansu symbolem pięciu otaczających nas światów: duchowego, mentalnego, ezoterycznego, fizycznego i astralnego. Aby wzbogacić doświadczenia wizualne, na potrzeby ekspozycji udostępniono dzieła następujących szesnastowiecznych artystów: Antonella da Messina, Sandra Botticellego, Filippina Lippiego, Paola Uccella, Domenica Ghirlandaia, Andrei Verrocchia, Lorenza di Credi, Francesca di Giorgio Martini, Bonaccorsa Ghibertiego, Il Bramantego, pochodzące z najsłynniejszych muzeów i bibliotek świata, m.in. z: National Gallery w Waszyngtonie, Luwru, British Museum,

Andy Warhol, *White on white Mona Lisa*, akryl na płótnie, 63 × 50,6 cm, ok. 1979, The Andy Warhol Museum w Pittsburghu

Palazzo Reale w Mediolanie (fot. T. Zebrowska)

The Royal Collection Trust, Metropolitan Museum w Nowym Jorku, Pinacoteca Ambrosiana i Muzeów Watykańskich.

Mówiono o Leonardzie, że jak nikt inny potrafi wypełnić bohaterów swoich obrazów wewnętrznym życiem. On sam twierdził, że w malarstwie powinno się uwzględniać człowieka i jego duchowe wnętrze. Artysta wyszedł poza tradycyjny repertuar gestów i dążył do tego, by ciało w pełni wyrażało emocje. Znakiem rozpoznawczym portretowanych postaci stał się lekki, ledwo zaznaczony uśmiech. Uważał, że malarstwo jest ukoronowaniem sztuki, gdyż daje możliwość przekazywania form i bogactwa świata. Swoim uczniom zalecał, by poznawali abstrakcyjne kształty i pobudzali twórczą wyobraźnię, ale jednocześnie radził, aby w swoich działaniach zachowali matematyczną precyzję.

Człowiek niezwykle, pokorny wobec natury, z której czerpał inspiracje dla swoich wynalazków. Archetyp człowieka Renesansu, uważany za jednego z największych malarzy wszech czasów i najwszechstronniej utalentowaną osobę w historii. Leonardo da Vinci.